

ROMAN MAYEROVICH
UMENIE DIPLOMACIE HENRYHO KISSINGERA

Písané pre K&K, 1997

„Človek si musí vybrať svojich priateľov a nepriateľov podľa okolností každého jednotlivého prípadu.“
Tukydidēs

„Každý, kto vedie rokovania v Moskve, musí za to zaplatiť istú cenu...“

Odpoveď Henryho Kissingera Abba Ebanovi (izraelskému ministrovi zahraničných vecí) na spochybňovanie Kissingerových rokovaní v Moskve za chrbtom Izraela, ktorú vyslovil cestou na stretnutie s Goldou Meirovou

„Metternich“

Reakcia Goldy Meirovej (izraelskej ministerskej predsedníčky) na Kissingerovu poznámku

Pri čítaní Kissingerovho Umenia diplomacie človek nevyhnutne narazí na istý stupeň kognitívneho nesúladu. Vo veku, keď je módne hovoriť o medzinárodnom prepojení, globálnom ťažení demokracie, kolektívnej bezpečnosti a zastaranosti koncepcie národného štátu, Umenie diplomacie vyznieva rozhodne staromódne. Stránky tejto knihy sú plné uznanlivých odkazov na geopolitiku, reálpolitiku, mocenskú rovnováhu, národný záujem, *raison d'Etat*, sféry záujmov a podobne - čiže na pojmy, ktoré by mnohí ľudia, zaoberajúci sa v Severnej Amerike medzinárodnými vzťahmi, radi videli už navždy na smetisku dejín. Dokonca aj vedci, ktorí sympatizujú s Kissingerovými názormi, zvyčajne sa snažia „učesať“ svoje vyhlásenia, aby nedráždili citlivé uši dnešnej verejnosti. Jediným často používaným pojmom z uvedeného repertoáru je „mocenská rovnováha“. Pokiaľ ide o ostatné uvedené pojmy, napríklad „konflikt národných záujmov“ stávajú sa „prekážkou v bezpečnostnej spolupráci“ a „politika sily“ sa mení na „bezpečnostnú dilemu.“ Kissinger by nepoužil žiadnu z týchto slovných hračiek. Pravda nemusí byť pekná, „ale život je taký, aký je“, píše Kissinger, „a nikto nemôže zostať čistý.“

I.

Hlavnou črtou Umenia diplomacie je podľa Kissingera fundamentálny rozdiel medzi tými, ktorí považujú zahraničnú politiku iba za rozšírenie vnútornej politiky a tými, ktorí ich oddeľujú jasnou deliacou čiarou. Skrátka: exponentov prvej školy nazýva idealistami, nasledovníci druhej sú takzvanými realistami. Kissingerova kniha je najnovším príspevkom v prebiehajúcej „vojne“ medzi týmito dvoma hlavnými myšlienkovými školami amerických akademikov a tvorcov zahraničnej politiky. Kissinger, podobne ako ostatní realisti, je neochvejne presvedčený o tom, že existuje prirodzená a ostrá hranica medzi vnútropolitickými a medzinárodnými vzťahmi. Prvé musia byť nevyhnutne zakorenené v určitom systéme hodnôt a druhé, no nemusí to tak byť vždy, sa zriekajú posudzovania hodnôt v prospech kalkulovania s národným záujmom, vyplývajúcim z mocenskej rovnováhy, t.j. z *reálpolitiky*.

Dobre známa základná premisa reálpolitického prístupu k medzinárodným vzťahom hovorí, že medzi štátmi neexistuje zhoda záujmov. Konflikty medzi nimi sú prirodzené, vyplývajú z rozdielných národných záujmov, a nie z nedorozumení a rozdielného vnímania. V takomto svete nemožno zaručiť dlhodobú kolektívnu bezpečnosť a spoluprácu. Záujmy sú deliteľné, deliteľná musí byť teda aj bezpečnosť. Vo svete, v ktorom sa predpokladá, že ani len samotné hoľné prežitie štátu nie je isté, musia úvahy o morálke ustúpiť účelu.

Aby dokázal pravdy *reálpolitiky*, berie nás Kissinger na veľkú exkurziu dejinami, ktorá prebieha od začiatku tridsaťročnej vojny po Vestfálsky mier, od napoleonských vojen po Viedenský kongres, od prvej svetovej vojny po Versailles a od druhej svetovej vojny k vojne studenej a k obdobiu po jej skončení.... Kissinger pred nami odhaľuje všetky svoje schopnosti historika, aby ukázal, že uspeli jedine tí, ktorí chladnokrvne kalkulovali s národným záujmom a opatrne porovnávali ciele so schopnosťami, pričom tí, čo sa pokúsili založiť svoju zahraničnú politiku na báze určitého morálneho univerzalizmu a kolektívnej bezpečnosti, boli odsúdení na neúspech.

Hrdinami Umenia diplomacie teda zákonite museli byť takí vykonávatelia *reálpolitiky*, ako bol kardinál Richelieu, von Metternich, Castlereagh, Disraeli, Bismarck, Roosevelt, Churchill, de Gaulle a Nixon.

Hlavným záporným hrdinom Umenia diplomacie je „misionársky náboj“ wilsonovského idealizmu, „ktorý vyplýva z viery Američanov, že človek je od prírody mierumilovný a na celom svete vládne harmónia.“ Keďže podľa tohto presvedčenia jedine demokracia umožňuje týmto tendenciám presadiť sa, napomáhanie demokracii znamená presadzovanie mieru. Z toho logicky vyplýva, že šírenie demokracie v zahraničí musí byť cieľom zahraničnej politiky USA. Kissinger je však presvedčený, že „napomáhať tomu, čo je nevyhnutné“ by nemalo byť poslaním Ameriky. Podľa Kissingera, ako aj podľa ostatných teoretikov a vykonávateľov *reálpolitiky*, neexistuje nevyhnutná súvislosť medzi demokratickou formou vlády doma a mierovou politikou v zahraničí. Ako uvádza, demokracie, vrátane Spojených štátov amerických a západnej Európy, majú navzájom nekompatibilné národné záujmy. To, že Američania nemôžu pochopiť tento fakt, spolu s ich vrodenu neschopnosťou akceptovať pravý význam pojmu *raison d'Etat*, znamená neustále vystavovanie sa riziku prílišného strategického (a psychologického) rozšírenia sféry záujmov USA, či naopak, izolacionizmu. Obidve tieto alternatívy by znamenali katastrofu pre svet i pre Spojené štáty. Podľa Kissingera, USA musia zostať zainteresované na globálnych problémoch, no musia si byť isté, že medzi svojimi princípmi a mocou nebudú mať rozpory.

II.

Aj keď sa najnovšie Kissingerovo dielo orientuje najmä na amerických čitateľov, je príznačné, že vyznieva ako „neamerická“ kniha. No nie preto, že kritizuje podľa nej zavádzajúci idealizmus americkej zahraničnej politiky. Je mnoho vynikajúcich Američanov, ktorí urobili to isté. Kissingerove argumenty sú zrejme najpresvedčivejšie, no stále sú len jednými z mnohých. Namiesto toho (a Umenie diplomacie sa tým vyznačuje), bez ohľadu na svoje odvážne chápanie pojmov a vytríbené argumenty, nepredstiera, že poskytuje komplexný model medzinárodných vzťahov, ktorý by bol hoden nasledovania. Tým, že si vybral hrdinský prístup k dejinám, Kissinger implicitne pohŕda americkým sklonom spoliehať sa na pozitivistickú teóriu. Nakoniec možno povedať, že bez ohľadu na vyčerpávajúci rozsah a množstvo užitočných tvrdení, nie je návodom pre tvorcov zahraničnej politiky. Takéto dielo by Kissinger vzhľadom na svoju povahu nemohol napísať. Vo svojej dizertácii na Harvardskej univerzite napísal: „Život je utrpenie, narodenie zahŕňa smrť, pominuteľnosť je osudom bytia.“ V Umení diplomacie Kissinger tvrdí, že v medzinárodnej politike je len málo čistých riešení; vo väčšine prípadov sú výsledky nedokonalé a niektoré veľmi zlé. Dokonca aj mnohé takzvané rozhodujúce medzníky dejín možno za také považovať až v retrospektíve. Prinajlepšom by sa dalo povedať, že existujú nejaké pravidlá, ale nijaké zákony.

Svet podľa Kissingera je teda drsným a neodpušťačujúcim svetom - svetom, v ktorom sa ideály skôr ničia, ako naplňajú. Je to svet, ktorý je inštinktívne cudzí americkým čitateľom, ale úplne zrozumiteľný mysleniu Európanov. Tento fakt by nemal čitateľov prekvapiť. Ako surovo, no v zásade správne napísal časopis *National Review* pred takmer štvrtstoročím, Kissinger je „Európanom svojim dedičstvom a kultúrnymi preferenciami, kozmopolitom podľa okolností a Američanom na základe... kalkulácie.“ Po dvadsiati štyroch rokoch zostáva Kissinger aj napriek osobnému a profesionálnemu úspechu v Spojených štátoch intelektuálne i povahovo *outsiderom*. V Umení diplomacie je síce stručná, no príznačná pasáž, v ktorej cituje Raymonda Arona a nazýva ho „veľkým francúzskym filozofom a politológom.“ Táto poznámka všeličo odhaľuje a nabáda k úvahám. Existuje zaujímavá paralela medzi Kissingerovým a Aronovým životom. Arona počas jeho života len málo Francúzov pokladalo za veľkého. Lepšie ho poznali v zahraničí ako vo Francúzsku. Bol liberálom v národe, ktorý má sklon k extrémom a pretože bol žid, nepokladali ho za „skutočného“ Francúza. Pokiaľ ide o Kissingera, aj keď sa takmer nezaujíma o osudy, predurčenia a podobné záležitosti, je pristahovalec a navyše žid. A za toto dielo mu budú zrejme viac nadávať než si ho čítať.

ZÁVER

Hoci v oficiálnych washingtonských kruhoch i medzi akademikmi ešte stále vládne optimizmus, výhľad Umenia diplomacie do budúcnosti je evidentne pesimistický. Istý americký kritik ironicky napísal, že „Kissinger... vyzýva vedúcich predstaviteľov Ameriky, aby s dôverou cítili do dvadsiateho prvého storočia so zrakom upretým do devätnásteho.“ Ale aj tak, prečo ironicky? Pesimizmus je zrejme tabu v takej krajine, ktorá vstupuje do každého nového dňa ako *ex nihilo, tabula rasa* a s doktrínami o Božom predurčení. Aký dôvod k optimizmu však majú Európania a najmä obyvatelia východnej Európy? Podľa nich Kissinger trafil kliniec po hlavičke. Dejiny Európy, i keď sa vôbec neopakujú stále dokola, sú podozrivo podobné. Východná Európa sa brodí v bahne vnútropolitických zmätkov (ktoré západní akademici upokojujúco nazývajú tranzíciou k demokracii), hospodárskeho kolapsu, vzrastajúceho nacionalizmu a etnických čistiek. Obyvatelia západnej Európy, nepoučení vlastnou minulosťou, opäť raz zlyhali a nedokázali ukončiť krviprelievania na európskej pôde. V samotnej západnej Európe také udalosti ako opätovné zjednotenie Nemecka či problém vzrastajúceho populizmu a nacionalizmu vo Francúzsku, spojený s generačnou výmenou vo vnútri elít oboch krajín, ohrozujú francúzsko-nemecké vzťahy, ktoré tvoria základný kameň Európskej únie. A potom je tu samozrejme Rusko....

Kissinger nás v Umení diplomacie upozorňuje, že neexistujú smerovky k novému usporiadaniu sveta. Môže nám dať jedinou radu: majme sa na pozore a nepúšťajme sa do nových začiatkov. A túto radu by sme mali počúvať.

Z anglického originálu preložil Peter Priadka